

ATATÜRK VE İŞÇİ SINIFI

10 Şubat 2022

Yıldırım Koç

Şnurov, ilk kez 1929 yılında Moskova'da yayımlanan *Kemalist Devrim ve Türkiye Proletaryası* kitabında şöyle yazıyor: "Milli devrimden yalnız Türk burjuvazisi faydalandı. Burjuvazi ele geçirdiği iktidarı, işçi ve köylü sırtından gelir sağlamak için kullanıyor, işçi sırtından sağladığı kârlarla kendi milli sanayiini kuruyor, emperyalistlerle birleşip devrim eylemine karşı koyuyor." (A.Şnurov-Y.Rozaliyev, *Türkiye'de Kapitalistleşme ve Sınıf Kavgaaları*, Ant Yay., İstanbul, 1970, s.10)

D.Şişmanof da 1965 yılında Sofya'da yayımlanan *Türkiye'de İşçi ve Sosyalist Hareketi* kitabında şöyle diyor: "1929-1933 yılları arasındaki dünya iktisadi buhranı sırasında Türkiye'de işçilerin durumu son derece kötüleşti." (Narodna Prosveta, Devlet Yayınevi, Sofya, s.95)

Türkiye'de sosyalist/komünist hareketin Kemalist Devrim'e ilişkin değerlendirmelerinde kullanılan metinler genellikle bu tür iddialarla doludur. Bu iddialardan hareket ederseniz, Atatürk'ün tam bir işçi düşmanı burjuva olduğu sonucuna varabilirsiniz. Genellikle yapılan da budur ve çok büyük bir hatadır. Türkiye'nin toplumsal tarihini Şnurov ve Şişmanof gibi yazarlardan öğrenmeye çalışmak, ağızlarından "somut şartların somut tahlilini yapmalı" sözlerini düşürmeyenler için büyük bir ayıptır. Hele hele bu analizlerden hareket ederek politika belirlemek ise insanın ve örgütlerin kendi ayaklarına kurşun sıkması anlamına gelir. Şnurov ve Şişmanof gibi yazarlar, "somut şartları" öğrenmeden veya öğrenmeden, Türkiye analizlerini kendi ülkelerinin Türkiye'ye ilişkin politikalarıyla uyumlu şekilde biçimlendirmişlerdir.

Türkiye işçi sınıfının 1923-1938 döneminde çalışma koşullarına ilişkin ciddi bir araştırma, bu yazarların ve bu anlayışın Türkiye'deki benzerlerinin iddialarının ne kadar yanlış olduğunu kanıtlamaktadır. Mustafa Kemal Paşa'nın işçi sınıfına yönelik politikasının temelinde halkçılık ve dostluk vardır. Kurtuluş Savaşımızda işçi sınıfının büyük kesimi İstanbul'da ve bir ölçüde İzmir'de bulunuyordu. Bu işçiler içinde Anadolu'ya geçip savaşa katılanlar oldu; ancak işçilerin çok büyük bölümü, Kurtuluş Savaşı'nı dikkate almadan, günlük ekmek mücadelesiyle uğraştı. Bir bölümü de, İngiliz İşgal Kuvvetleri ile işbirliği yapan ve Kurtuluş Savaşı'na karşı çıkan İştirakçi Hilmi'nin etkisi altındaydı. Türkiye işçi sınıfı tarihinin bu kara sayfasına rağmen, Mustafa Kemal Paşa'nın işçi sınıfına yönelik tavrı son derece olumluydu. "Milletin efendisi köylüdür," dendi; ancak 1923-1938 döneminde ekonomik zorlukları köylülük omuzlarken, işçi sınıfının koşulları iyileştirildi.

Türkiye işçi sınıfı tarihi konusunda yazanların ve özellikle yabancıların en büyük hatalarından biri, işçi sınıfını "bedenen çalışanlar" olarak almasıdır. Halbuki Türkiye'de memurlar işçi sınıfının bir kesimidir.

Bu tespiti 100 yıl önce Ethem Nejat ve Sadrettin Celal (Antel) aşağıdaki biçimde yapıyordu:

Türkiye Komünist Fırkası'nın kurucularından ve 28/29 Ocak 1921 günü katledilen Ethem Nejat, 1919/1920 yıllarında yayınlanan "Darümualliminli Gençlere" yazısında, öğretmenlerin sınıf özelliğini şöyle ön plana çıkarıyordu:

"Darümuallimin'li genç! Sen kendin çok iyi biliyorsun ki sen proleter evlâdısın.

"Baban nasıl kolunun kuvvetiyle çalışıyor ise, sen de günde on onbeş saat kafanı yorarak, beynini çatlatarak çalışacaksın. Bugün daha pek genç ve mektep talebesi isen, yarın bugünkü tarzı hükümetin muhakir gördüğü bir iptidai mektebin mürebbisi olacaksın. Ve muallimlerin çektiği azabı, açlığı çekmeye ve mektebin ve talebelerinin devletluların mektebi yanında hakir kalmaya mahkûm olacaksın.

"O halde ey genç! Ey yarının mürebbisi! Şimdiden menfaatini bil! Sen gündelikle çalışan işçiden başka bir şey değilsin! Koluyla çalışan, uzvi faaliyetini bir lokma yiyeceğe hasreden, bu haksız ve hain cemiyet içinde ilimden, fenden hisse ve kısmet alamayan biçare işçi gençler ile bir sırada, bir halde, bir endişede olduğunu idrak et. Onlarla elele ver, 'yevm-i cedit, rızkı cedit' (yeni gün, yeni azık, Y.K.) yaşayan sınıfın gençleri, çocuklarıyla birlikte çalış, yarının inkılâp hazırlıkların yap!" (TÜSTAV, *Mustafa Suphi ve Yoldaşları*, İstanbul, 2004, s.115-117)

Sadrettin Celal'in (Antel) 1922 yılında Aydınlık Külliyyatı'nda yayımlanan *Sendika Meseleleri* kitapçığında da şu değerlendirme vardı: "Bazı işçiler hakikaten işleyici, proletarya vaziyetinde oldukları halde (mesela muallimler, küçük memurlar, küçük mühendisler, hastabakıcıları, eczacıların mühim bir kısmı) bir takım ananevi hurafelerin taht-ı tesirinde kendilerini burjuva sınıfından saymaktadırlar. Biz bunun için gam yemeyiz. Onlar bizzat kendi tecrübeleriyle hakikati anlayacaklar ve er geç kendi hakiki sınıflarını bulup ilhak edeceklerdir." (Aktaran, Zafer Toprak, *Türkiye'de İşçi Sınıfı 1908-1946*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2016, s.278)

Atatürk döneminde Türkiye'de özellikle işçi sınıfının hemen hemen tümüyle mülksüzleşmiş ve en eğitilmiş (vasıflı) kesimi, 1926 yılında kabul edilen 788 sayılı Memurin Kanunu kapsamında devlet memuru olarak istihdam edildi. İşçi sınıfının bu kesimi, 1950'li yıllara kadar o dönemin koşullarına göre çok iyi aylık aldılar ve önemli sosyal güvenlik haklarından yararlandılar.

İşçi sınıfının diğer kesimleri için de önemli kanun ve yönetmelikler kabul edildi. Özellikle kamu işletmelerinde çalışan işçilerin sahip oldukları çalışma koşulları, dönemin köylülüğü ve esnafı ile karşılaştırıldığında, iyiydi. (Bu dönemde yürürlükte olan işçi ve memur mevzuatı için bkz. Yıldırım Koç, *Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi, Osmanlı'dan 2020'ye*, Kaynak Yay., İstanbul, 2021, s.292-299)

Korkut Boratav'ın hesaplamalarına göre, 1923-1929 döneminde memurların durumu şöyle gelişti: "1923-1929 yılları için güvenilir işçi ücretleri verileri yoktur. Ancak, toplam memur maaşlarının milli gelir (GSYİH) içindeki payını saptamak mümkündür. 1923-24 ve 1928-29 yılları ortalamaları olarak memurların milli gelirden aldıkları pay aşağı yukarı değişmeden (%6'nın biraz altında) kalmıştır. Bu saptama, dönem boyunca memurların milli ekonomi içindeki görece durumlarının korunduğu ve (eğer devlet memurlarının sayısında milli gelir büyüme hızını aşan bir artma olmamışsa) yılda %8,5 oranında büyüyen bir ekonomide bu tabakanın reel gelirlerinde ilerleme sağlandığı anlamına gelir." (Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi, 1908-2005*, 11. basım, İmge Yayınları, Ankara, 2007, s.57)

Korkut Boratav'ın hesaplamalarına göre, memurların aylıklarının milli gelir içindeki payı 1929-1939 döneminde ise şöyle gelişti: 1929: %5,2; 1930: %6,8; 1931: %7,1; 1932: %8,2; 1933: %8,6; 1934: %8,8; 1935: %8,7; 1936: %7,2; 1937: %7,4; 1938: %7,6; 1939: %9,1. (Boratav, a.g.k., s.73)

1931 yılında memurların iktisaden faal nüfus içindeki oranı yalnızca %1,2, milli gelirden aldıkları pay %7,1'di.

Şevket Pamuk'un araştırmasına göre (Şevket Pamuk, *İstanbul ve Diğer Kentlerde 500 Yıllık Fiyatlar ve Ücretler, 1469-1998*, DİE Yay. No 2397, Ankara, 2000, s.84) Türkiye'de imalat sanayiinde ücretler 1925 yılından 1934 yılına kadar sürekli olarak yükseldi; 1942 yılına kadar yaklaşık aynı seviyede kaldı; 1943 ve 1945 döneminde ciddi biçimde düştü. Bu düşüşte en önemli etmen, fiyat düzeyindeki gelişmelerdi.

1927 yılındaki ekonomik krizle birlikte fiyatlar düşünce, gerçek ücretler arttı.

1929 yılında başlayan ekonomik kriz de fiyatların düşmesine neden oldu. Fiyatlar 1938-1939 yıllarına kadar düşmeye devam etti. 1939 yılındaki fiyatlar, 1925 yılındaki fiyatların üçte ikisi düzeyindeydi. 1939 ve 1941 yıllarındaki gerçek ücretler ise, 1925 yılındaki düzeyin %51 üstündeydi.

1920'li ve 1930'lu yılların ekonomik sorunlarının yükü ağırlıklı olarak (nüfusun dörtte üçünü oluşturan) köylülerin omuzlarına binmişti; imalat sanayii işçileri önemli sorunlar yaşamamıştı.

Özetle, Atatürk döneminde ülke ekonomisinin yaşadığı büyük sıkıntılara rağmen, işçi sınıfının özellikle memur kesimi ve ayrıca işçilerin önemli bir bölümünün istihdam edildiği kamu işletmelerindeki işçiler, diğer emekçi sınıf ve tabakalara göre iyi koşullarda yaşıyordu. Özel sektördeki işçilerin korunması amacıyla da, bu doğrultuda işçilerin örgütlü veya örgütsüz bir tepkisi ve etkili bir talebi olmadan, önemli mevzuat düzenlemeleri yapıldı.

Türkiye'ye özgü bir sosyalizm yolunda ilerleyen Kemalist Türkiye, işçi sınıfına önemli haklar tanıdı. Bu yıllarda işçi sınıfının ezildiğini ileri sürenler, ya gerçeklerin farkında değildir, ya da gerçekleri çarpıtma çabası içindedir.